

В. В. Сиченко, доктор наук з державного управління, доцент, ректор, професор кафедри освітнього менеджменту КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

О. М. Мартиненко, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри освітнього менеджменту КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

С. О. Рибкіна, аспірант кафедри менеджменту та публічного управління Дніпровського державного аграрно-економічного університету

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто сутність неперервної освіти, її значення на державному та світовому рівнях. Визначено основні складові та чинники державної політики, що впливають на розвиток неперервної освіти в Україні. Пропонуються рекомендації щодо вдосконалення державної політики у галузі неперервної освіти через реалізацію основних напрямів державного регулювання.

Ключові слова: неперервна освіта, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, державна політика, державне регулювання.

V. V. Sychenko, S. O. Rybkina, O. M. Martynenko. State policy of Ukraine in the field of continuous education

The essence of continuous education, its significance at the state and world levels is considered. The main components and factors of the state policy influencing the development of continuing education in Ukraine are determined. Recommendations on improvement of state policy in the field of continuous education are offered through realization of the main directions of state regulation.

Consequently, state education management in Ukraine in modern conditions should ensure the establishment of such a system of regulators, which would solve two main tasks.

First, the state should provide the educational institutions with the most favorable conditions for the provision of educational services in accordance with the aggregate demand for them. The practical content of solving this task is to provide educational institutions with real autonomy in determining the general directions of their activities and specific forms of satisfying the demand for their services. And the role of the state in this case should be to ensure that, for the educational establishments, the necessary conditions for their autonomy (necessary material and financial resources) and, secondly, to create conditions for effective public control over the observance by the educational institutions of the necessary standards quality and safety of their educational services.

Secondly, to ensure the state's influence on education through the system of institutional incentives and the conditions under which the economic subjects of education (which represent both the supply and the demand for educational services in the educational system) will be adjusted to those directions and forms of education that meet promising strategic goals of the development of society as a whole – create a productive type of knowledge and become the basis for socio-economic development of the country on a high-tech, scientific basis, which corresponds to the modern model of knowledge economy.

© **В. В. Сиченко, О. М. Мартиненко, С. О. Рибкіна, 2018**

In general, the formation of an effective state policy in the field of continuing education of the country is possible only with the application of an integrated approach, taking into account various aspects of public administration and their interconnection, which requires further scientific research.

Key words: continuous education, formal education, informal education, state policy, state regulation.

Постановка проблеми. Досвід провідних країн з розвинутою ринковою економікою свідчить про пряму залежність темпів розвитку виробництва, його конкурентоспроможності на світовому ринку від рівня професійної підготовки людських ресурсів. Сьогодні у світі поширюється тенденція щодо запровадження неперервної освіти – освіти впродовж життя. Неперервна освіта стає невіддільною частиною освітньої системи, оскільки вона сприяє посиленню конкуренції, зниженню рівня безробіття і залученню соціальних і економічних нововведень.

Неперервна освіта об'єднує весь освітнянський простір країни. Завдяки цьому їй стають притаманні наступні ознаки та характеристики:

- відповідальність за рівень національного інтелекту;
- відповідність неперервної освіти європейським і світовим тенденціям економічного та соціального розвитку;
- випереджальний розвиток порівняно з динамікою розвитку суспільства;
- системність, неперервність, проблемність і сумісність на світовому, державному та регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних і прикладних проблем розвитку освітнього простору у цілому й неперервної освіти, зокрема, здійснюють вітчизняні та зарубіжні вчені. Вагомий внесок у дослідженні даної проблеми зробили такі вчені, як В. Т. Александров, О. І. Амоша, В. П. Андрущенко, В. П. Антонюк, В. І. Астахова, К. В. Астахова, Д. П. Богиня, К. Ю. Вергал, О. А. Грішнова, Л. М. Гриневич, І. С. Каленюк, А. М. Колот, І. С. Кочарян, В. Г. Кремень, Ф. Кумбс, Е. М. Лібанова, О. О. Нестуля, Т. Є. Оболенська, Л. Д. Покроєва, І. Ф. Прокопенко, О. І. Решетняк, М. Є. Рогоза, І. В. Тимошенко, А. А. Чухно,

Наразі напрями формування державної політики у галузі неперервної освіти України, особливо з позиції науки державного управління, залишаються дослідженими недостатньо. У працях більшості вчених аналізуються практичні аспекти розвитку освітньої системи, у той час як наукових праць, присвячених комплексному аналізу напрямів державного регулювання політики у галузі неперервної освіти, фактично відсутні.

Мета статті – визначення основних складових та чинників державної політики, що впливають на розвиток неперервної освіти в Україні та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Сучасні суспільно-економічні зовнішні та внутрішні умови висувають нові вимоги і завдання щодо професійних та соціальних якостей людини, формування її як особистості, яка розвивається постійно і неперервно від народження і протягом усього життя, характеру і рівня її трудової та професійної діяльності, ставлення до праці і суспільства, рівня свідомості щодо суті виробничих сил і відносин, перспектив сучасних цивілізаційних процесів [4; 5]. Тому однією з основних освітніх ідей на рубежі тисячоліть є ідея неперервної освіти, яка тісно пов'язана з прагненням до постійного збагачення потенціалу особистості, професійних можливостей відповідно до ідеалів культури, моральності, професіоналізму, повноцінної самореалізації у житті. Виходячи із вищезазначеного, звернемо увагу на теоретичні аспекти неперервної освіти, як один із напрямів модернізації освіти в Україні, та на нормативно-правові аспекти навчання впродовж життя у контексті Болонського процесу.

Механізми державного управління

Визначимо зміст та основні завдання неперервної освіти, коли крім знань, умінь та навичок, в її зміст входять як сам процес, так і досвід їх одержання та практичного застосування, а також шляхи і способи самостійного пошуку особистості.

Неперервна освіта – це сукупність засобів, способів і форм здобуття, поглиблення й розширення загальної освіти, професійної компетентності, культури, виховання, громадянської і моральної зрілості. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування й задоволення її пізнавальних запитів та духовних потреб, розвитку задатків та здібностей у мережі навчальних закладів різних форм власності чи шляхом самоосвіти [1].

Розглянемо детальніше роль неперервної освіти у державному та світовому просторі (рис. 1).

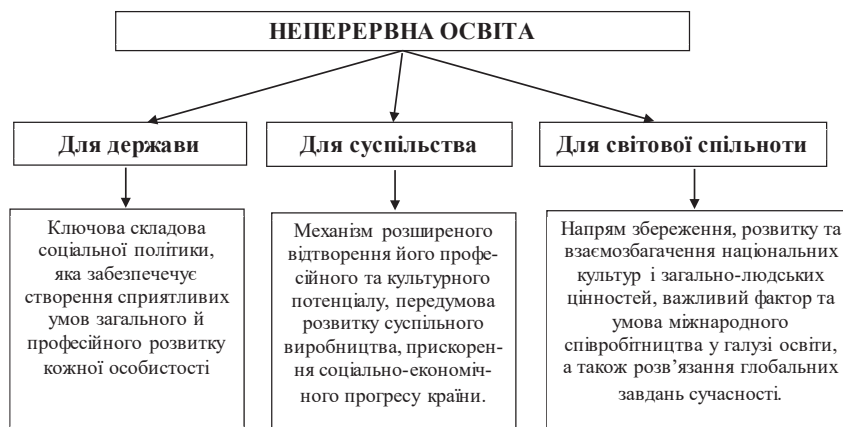

Рис. 1. Роль неперервної освіти у державному та світовому просторі.

До ідеологічних і методичних передумов розвитку неперервної освіти у науковій літературі відносять дослідження Ф. Кумбса про світову кризу формальної освіти [1]. Головне, що зумовило кризовий стан освіти, на думку Ф. Кумбса, це принципове відставання освіти від тих потреб, які висуває суспільство. У своїй етапній роботі 1968 р. «Криза освіти у сучасному світі. Системний аналіз» дослідник підкреслював: «...суть кризи освіти полягає... у розриві між чинною системою освіти й реальними умовами життя суспільства... не в обмеженості грошових коштів. Головна причина – це консерватизм традиційних систем освіти, підсилований певною частиною суспільства, консерватизм, що перешкоджає пристосуванню їх до умов сучасного життя та призводить до їх швидкого застаріння» [1].

Нині усі розвинуті держави світу реалізують програми формування систем неперервної освіти (навчання протягом усього життя – lifelong learning). У країнах Європейського Союзу забезпечена масова участь дорослого населення у програмах навчання та тренінгах для досягнення сталої позитивної динаміки у цій сфері. Частка економічно активного населення, яка бере участь у неперервній освіті, така: у Австрії – 89,2%, Данії – 79,9%, Фінляндії – 77,3%, Швеції – 71%, Швейцарії – 68%, Франції – 51%, Німеччині – 41,9%, Великобританії – 37,6% [2].

За визначенням ЮНЕСКО, освіта дорослих поєднує характеристики формальної, неформальної, інформальної освіти дорослих. У зв'язку з тим, що національні системи освіти різноманітні за своєю структурою та за змістом освітніх програм, для порівняння досягнення різних країн і їх просування до цілей на національному та міжнародному рівнях важливо забезпечити зіставлення даних. Вона може бути досягнута через застосування Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО) – концептуального документа, призначеного для

Механізми державного управління

класифікації та представлення зіставлених на міжнародному рівні статистичних даних для впорядкування освітніх програм і відповідних кваліфікацій за рівнями та галузями освіти [3].

В. Олійник зазначає, що сутність неперервної освіти – «це природний, поступальний процес передачі нагромаджених знань і вмінь від одного покоління до іншого, підвищення знань і досвіду від одного ступеня освіченості до іншого. Це закон розвитку й реалізації здібностей людини протягом усього життя, орієнтування її на соціально вагомні цілі, критерії, нормативи» [2].

Неперервна освіта педагогічних працівників в Україні реалізується у таких формах:

- підготовка у фахових педагогічних закладах вищої освіти;
- перепідготовка на базі вищої освіти у відповідних закладах вищої освіти III-IV рівнів акредитації, що дозволяє отримати педагогічну освіту на базі іншої або доповнити педагогічну освіту опануванням інших галузей;
- підвищення кваліфікації на базі ЗППО шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, організації стажування у закладах освіти, установах, освітніх організаціях;
- самоосвіта як самостійно організована людиною освіта на основі її потреб, мотивів, цілей, інтересів.

На державному рівні неперервна освіта – це провідна частина соціальної політики із забезпечення сприятливих умов всебічного розвитку кожної особистості. Для суспільства у цілому неперервна освіта є механізмом розширеного відтворення його професійного та культурного потенціалу, умовою розвитку суспільного виробництва, прискорення соціально-економічного прогресу країни.

У галузі освіти державна політика являє собою діяльність щодо забезпечення розвитку і функціонування системи освіти. Її суб'єктами є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові особи, органи управління освітою, громадські організації, окремі громадяни.

Державна політика у галузі освіти визначається рівнем соціально-економічного розвитку країни і тими завданнями, які суспільство виконує на конкретному історичному етапі свого існування. Правовими основами політики у галузі освіти є Конституція, закони та інші нормативно-правові акти, загальноприйняті норми і принципи міжнародного права. Основні складові державної політики у галузі неперервної освіти країни представлено на рис. 2.

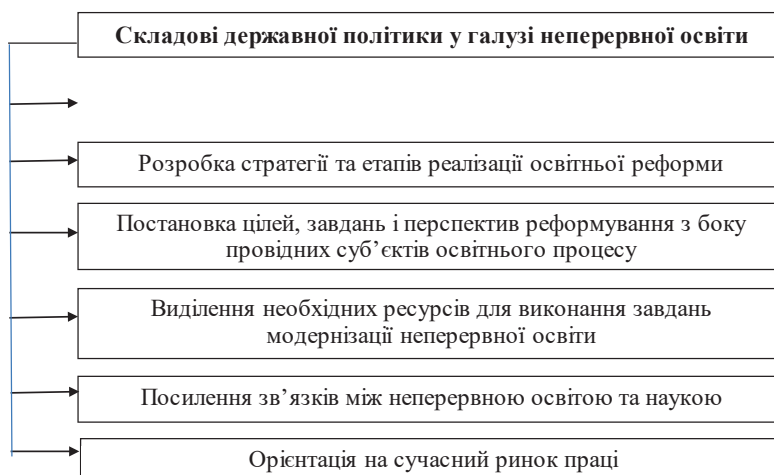

Рис. 2. Складові державної політики у галузі неперервної освіти

Механізми державного управління

У працях деяких учених можна виділити такі типи державної політики, зокрема у галузі неперервної освіти:

1) розподільча та перерозподільча (розподільча – спосіб розподілу людських, матеріальних або фінансових ресурсів на потреби неперервної освіти; перерозподільча – перерозподіл ресурсів між певними регіонами);

2) символічна і матеріальна (символічна – декларує певні принципи і цінності; матеріальна – передбачає зобов'язання щодо імплементації через забезпечення ресурсами);

3) раціональна й прибуткова (раціональна – визначає обов'язкові стадії розвитку політики, вона має чіткі межі початку і закінчення; прибуткова – нарощує наявні практики, спрямовані на подальше поглиблення чи розвиток започаткованої політики);

4) самостійна і процедурна (самостійна – визначає, що має бути зроблено; процедурна – в який спосіб це має бути зроблено);

5) регулятивна і дерегулятивна (регулятивна – має тенденцію до заборони; дерегулятивна – має тенденцію дозволу і сприяння чомусь);

6) «зверху» і «знизу» («зверху» – прийняття рішення на центральному державному рівні; «знизу» – розбудова наявної практики або нової ініціативи, стимулювання змін та ініціювання реформ загального рівня) [3].

На рисунку 3 представлено класифікацію чинників, що впливають на розвиток неперервної освіти країни.

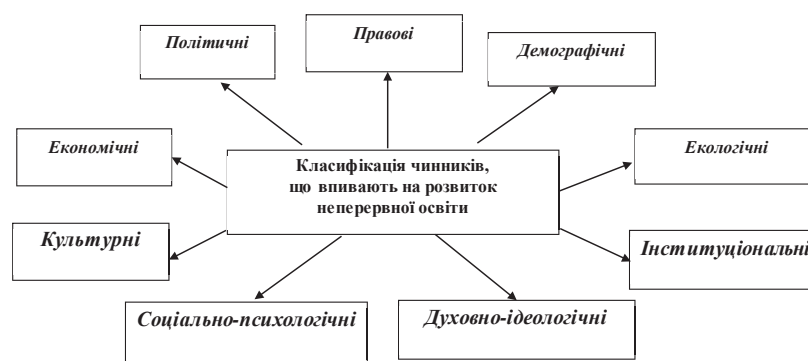

Рис. 3. Класифікація чинників, що впливають на розвиток неперервної освіти

У сучасних умовах визначальний вектор реформування позашкільної освіти України, розвитку її мережі лежить у площині вдосконалення державного регулювання. Сьогодні першочергового значення набуває розробка державної стратегії розвитку позашкільної освіти як повноправного інституту у системі безперервної освіти. Вибір виду стратегії розвитку визначається багатьма чинниками: державними і соціальними запитами, інтересами суспільства, його груп і окремих представників, а також внутрішніми можливостями закладу.

Державне регулювання є важливою складовою у системі управління, що пояснюється його особливостями, серед яких можна виділити:

- поширеність на все суспільство;
- системність;
- цілеспрямованість.

Отже, аналізуючи ознаки, можна визначити, що державне управління має цілеспрямований, системний, регулюючий вплив держави на суспільство з метою впорядкування та за-

Механізми державного управління

хисту процесів життєдіяльності людей і суспільних процесів, що ґрунтується на його владній чинності.

Розглянемо детальніше ефективність системи державного регулювання у системі освіти. За період незалежності у нашій країні спостерігається слабка тенденція саме у державному управлінні освітою.

Суттєвими недоліками є відсутність єдності, цілісності, послідовності у діяльності органів влади і управління освітою різних рівнів. Державне управління є не стимулом розвитку освіти, а гальмом розвитку, відтворюючи такі негативні процеси, як відставання вітчизняної системи освіти від зарубіжних освітніх систем, неефективне використання ресурсів освіти.

Мета державного регулювання у галузі освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожної людини, виховання покоління, яке буде ефективно працювати і навчатися впродовж життя.

На рисунку 4 представлено основні напрями державного регулювання у галузі неперервної освіти, а саме: формування загальнолюдських цінностей; створення рівних можливостей для здобування освіти; підвищення якості, оновлення змісту та форм організації освітньої діяльності; розвиток системи неперервного навчання впродовж життя; забезпечення економічних і освітніх гарантій для професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників; підвищення соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників; запровадження освітніх інновацій, новітніх технологій; сприяння розвитку ринку освітніх послуг; інтеграція вітчизняної освіти у світовий освітній простір.

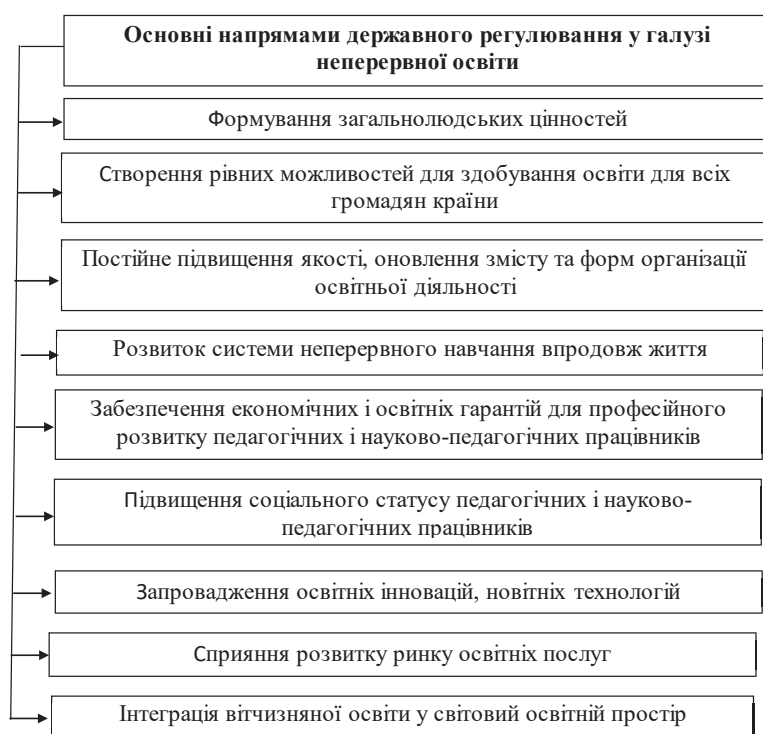

Рис. 4. Основні напрями державного регулювання у галузі освіти

Реалізація даних напрямів забезпечить якість надання освітніх послуг, що дозволить ефективно використовувати і застосовувати знання та навички у професійній діяльності, які

піднінуть освітній рівень держави до стандартів світового рівня та забезпечить її конкурентоспроможність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Отже, головним завданням у сучасних умовах є створення такої системи регуляторів, яка дозволяла б вирішувати два основних завдання у системі освіти.

Першим кроком держави має бути забезпечення закладам освіти найсприятливіших умов для задоволення ними сукупного попиту на їх освітні послуги. Практичний зміст вирішення цього завдання полягає у тому, щоб надати закладам освіти реальну автономію у визначенні загальних напрямів своєї діяльності і конкретних форм задоволення попиту на їхні послуги. А роль держави при цьому має звестися до того, щоб, по-перше, забезпечити для закладів освіти необхідні умови для їх автономії (необхідні матеріальні та фінансові ресурси) і, по-друге, створити умови для ефективного суспільного контролю за дотриманням закладами освіти необхідних стандартів якості й безпечності їх освітніх послуг.

Другим завданням впливу держави на освіту через систему інституційних стимулів є забезпечення таких умов, за яких економічні суб'єкти освіти (які в освітній системі представляють як пропозицію, так і попит на освітні послуги) будуть налаштовані на ті напрями й форми освіти, що відповідають перспективним стратегічним завданням розвитку суспільства у цілому, – створюють продуктивний тип знань й стають основою для соціально-економічного розвитку країни на високотехнологічній, науковій основі, яка відповідає сучасній моделі економіки знань.

Загалом, формування ефективної державної політики у галузі неперервної освіти країни можливе тільки за умови застосування комплексного підходу з урахуванням різних аспектів державного управління та їх взаємозв'язку, що вимагає подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ / пер. с англ. С.Л. Володиной; под ред. Г.Е. Скорова; послесл. В. А. Жамина. М.: Прогресс, 1970. 261 с.
2. Олійник В. В. Безперервна освіта. Світло. 2000. № 3 (17). С. 11–15.
3. Тимошенко І. В. Інституційні основи розвитку системи освіти: монографія. Нар. укр. акад. Харків: Вид-во НУА, 2013. 567 с.
4. Таланчук П. Сформуй осердя свого щастя. К.: Університет Україна, 2014. 79 с.
5. Тимошенко І. І., Тимошенко О. І. Формування системи навчання впродовж життя – стратегічний напрямок модернізації освіти. Проблеми модернізації освіти України у контексті Болонського процесу: Матеріали Першої Всеукраїнської наук.-практ. конф., Київ, 20-21 лютого 2004 р. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. С. 18-22.